

– Doamnă Buşulenga, spuneţi că aţi fost foarte bună prietenă cu soţia lui Mihail Sadoveanu, Valeria...

– Da.

– În încheierea acestei convorbiri, ne puteţi povesti cum aţi cunoscut-o?

– Să ştiţi că mereu am considerat imposibil de despărţit fiinţa adevărată a Valeriei Sadoveanu de cele trei locuri scumpe inimii ei: Iaşi, Neamţ şi Văratec.

În amintirea mea ea a rămas așa cum o ştiam, urcând grăbită spre Copou sau trecând de la casa din Vânători prin ierburi înalte, înflorite, spre Vovidenie, sau coborând treptele dinspre palatul episcopal despre care v-am mai vorbit înspre incinta mănăstirii Văratec. Valeria avea întotdeauna un surâs prietenos pe buze, o vorbă frumoasă de duh aruncată în treacăt, o încurajare cordială profund binevoitoare către oricine.

Acela era spaţiul pe care-l iubea, care hărăzise sufletului ei văzduh prielnic. Acolo, în peisajul natural şi uman al unei lumi în care se recunoştea, sub ziua de azi, stratul înţelepciunilor arhaice, s-a desfăşurat viaţa de iubire şi generozitate a acestei femei excepţionale.

Un intelect strălucit, o cultură cuprinzătoare, un talent scriitoricesc remarcabil erau voalate cu bună ştiinţă, dintr-o modestie legată de o luciditate superioară de la înălţimea căreia Valeria privea rândurile acestei lumi.

A purtat un nume mare şi l-a purtat cu o neasemuită vrednicie, refuzând orice semn de punere în valoare; n-a făcut niciodată declaraţii, mărturisiri, n-a scris amintiri, nici jurnale.

Dar se interesa adânc, cu o participare foarte pricepută, de tot ceea ce privea opera soţului său, fericită când descoperea tentative de interpretări noi la exegeţii mai tineri şi mai vârstnici, puncte de vedere inedite privitoare la creaţia lui Mihail Sadoveanu.

Era deschisă la orice înnoire, gata să primească toate opiniile, oricât de temerare.

Și nu avea bucurie mai mare decât aceea de a citi prietenilor adunați în juru-i o pagină din *Divan* sau din *Jderi*.

Înrâurea gândirea celor tineri și talentați, punându-le în față țeluri, sugerându-le căi. Avea și darul de a limpezi situații încurcate și de a găsi soluții de depășire a oricăror dificultăți, de a aplatiza cu înțelepciune asperitățile momentelor de confuzie. Stăpânea o adevărată artă a relațiilor umane, luând întotdeauna asupra sa tot greul, făcându-i pe ceilalți să se simtă la îndemână.

Despre propriile sale greutăți, despre suferințelor sale (nu puține), însă, nici o vorbă. O discreție suverană o caracteriza, dublată de o autoironie fermecătoare, care o detașa de propria persoană (și poate nu întâmplător avea o atât de constantă simpatie pentru romanticii germani dintre care a tradus admirabil pe Tieck și pe Hoffmann).

Cultiva prietenia ca pe o floare rară. Înconjurată neîntrerupt de foste colege de liceu, de facultate, adică nepărăsind nici o clipă terenul amicitțiilor vechi, Valeria încheia prietenii mereu noi și tot atât de durabile ca acelea, datorită tinereții și disponibilității uimitoare a spiritului ei care se dăruia neprecupețit.

Pe unde a trecut, printre oameni simpli sau de marcă, a lăsat pretutindeni un zâmbet, un dar, o nădejde.

Dacă am vorbi despre Valeria în termeni goetheeni, în termeni de kalokagathie, am numi-o, în chip cu totul binemeritat, un suflet frumos (*eine schöne Seele*).

Dar despre prietena noastră cea dragă se cuvine să vorbim și la despărțire cum vorbeam de obicei între noi, numind-o pentru intervențiile ei delicate, neașteptate, deci cumva miraculoase, în viața noastră, „Zâna levănțică”.

Valeria a plecat dintre noi, delicată și discretă ca întotdeauna, lăsându-ne doar o undă suavă din parfumul acelei flori vineții, un zâmbet ca o lumină ce ne-a bucurat chiar după ce a pierit.

Păstrăm însă în racla amintirii noastre îndurerate modelul unui om... lucru rar și prețios!